

fordring til en fremtidig omhyggeligere Beskrivelse af Høstredskaberne som Grundlag for en bedre Typologi. Hans Bog er i Virkeligheden den første sammenfattende Behandling af det store Emne. Den repræsenterer en usædvanlig Arbejdspræstation, og der er slet ingen Tvivl om, at jo dens Fortrin opvejer Manglerne. Steensberg har vist sig som en selvstændig Forsker, af hvem man maa vente sig meget. Hans Bog vil faa varig Betydning paa sit Omraade som den første systematiske Fremstilling gennemført ud fra et sikkert fastholdt kulturgeografisk Synspunkt.

Johannes Brøndsted.

Nye Købstadshistorier.

Chr. Behrend: Fra det gamle Middelfart. 212 S. Middelfart 1942. — *Otto Bisgaard:* Af Silkeborg Handelsplads' Historie. 1860—1900. Silkeborg 1942. — *C. Klitgaard:* Vester Brønderslev Sogns og Brønderslev Købstads Historie. 253 S. Brønderslev 1943. — *C. Lindberg Nielsen:* Varde Bys Historie. 325 S. Udg. af Varde Byraad. Varde 1942. — *P. Riismøller:* Aalborg, Historie og Hverdag. 270 S. Udg. af Aalborg By. Aalborg 1942. — *Albert Thomsen:* Holbæk Købstads Historie. 861 S. Udg. af Holbæk Byraad. Holbæk 1936—42.

De senere Aars mange Købstadjubilæer har fremkaldt en lang Række nye Købstadshistorier. I mange Tilfælde har vedkommende By betalt Omkostningerne ved Udarbejdelse og Udgivelserne. Det er glædeligt at se den historiske Interesse, de herved har lagt for Dagen, og det er endnu bedre, at Pengene ikke er givet ud forgæves. Mellem de Købstadshistorier, der er fremkommet i den seneste Tid, maa adskillige nemlig henregnes blandt de bedste indenfor Byhistoriernes lange Række.

Mellem de mange Bind findes saavel Arbejder af Enkeltmand som Samlingsværker, hvor Stoffet er delt mellem flere Medarbejdere. De nylig afsluttede »Aarhus gennem Tiderne« og »Viborg Købstads Historie« har vist, hvor fortræffelige Ting der kan fremkomme, naar Arbejdet deles mellem Specialister. Trods sine uomtvistelige Fordele rummer Værket med flere Medarbejdere dog den Fare, at Helhedspræget gaar tabt. Selv nok saa gode Monografier over enkelte Sider eller enkelte Tidsafsnit af en Købstads Historie vil kun vanskeligt kunne sammenføjes til et Helhedsbillede af Byens Udvikling.

Blandt Metodens Fordele er dog uægtelig den meget store, at Arbejdet bliver overkommeligt, mens der kræves en overordentlig

stor Indsats af den, som ene skal skrive en Købstads Historie, hvis det skal gøres paa tilfredsstillende Vis.

En saadan Indsats har *Albert Thomsen* ydet i *Holbæk Købstads Historie*, der nu er afsluttet som et i dobbelt Forstand vægtigt Værk. Arbejdet bliver ikke mindre imponerende, naar man betænker, at der saa godt som ikke fandtes Forarbejder at bygge paa, idet Holbæks Historie tidligere har været stærkt forsømt: alting har maattet gøres fra Bund. Forfatteren selv har maattet gennemgaa de Bjerger af Arkivalier, Byens Institutioner har efterladt sig.

Holbæks Historie er mærkelig fattig paa ydre Begivenheder. Ingen store Slag er udkæmpet i dens Nærhed, den har ikke udstaaet nogen Belejringer, betydningsfulde Møder af nogen Art har ikke været holdt i den. Den har aldrig været Sæde for vigtige Institutioner, ingen store Mænds Navne er knyttet til Byen. Dens Kirker, Klostret eller Slottet har aldrig paakaldt særlig Opmærksomhed. Forfatteren har derfor ikke været fristet til at vende Blikket fra det, der maa være det væsentlige i enhver Købstads Historie: Borgerskabets Handel og Vandel, dets Kampe og Arbejde for at skaffe gode Forhold under de skiftende Tidens Vilkaar. I en Efterskrift udtaler Forfatteren: Formaalet har været at skildre Byens Udviklingshistorie, dens Styrelse, Institutioner og Borgernes Erhvervsvilkaar, og denne Linje er klart fulgt gennem hele Bogen. Saa langt tilbage Kilderne rækker gives fyldestgørende Skildringer dette angaaende.

I den seneste Tid er der rettet en temmelig haard Kritik mod de lokalhistoriske Arbejder. Kritikens Hovedpunkt er, at de, selv om Mulighederne skulde være til Stede, sjældent giver værdifulde Bidrag til Rigshistorien. Denne Kritik kan ikke med Føje rettes mod Holbæk Købstads Historie. Navnlig i Skildringen af Holbæk-købmændenes Kornhandel og dens Former er der givet Bidrag af Værdi for den danske Handels Historie. Ligeledes maa fremhæves Oplysninger om de forskellige sociale Lags Kaar, fra Storkøbmændene, som efterlader sig Formuer, til de elendige, der »haver ved Gud hverken at sidde eller ligge paa«. Interessant er det at se, hvorledes et Faatal af Slægter — Antallet varierer efter de skiftende Konjunkturer, men naar aldrig over en halv Snes — lige op til 19. Aarh. dominerer Byens Næringsliv, og hvorledes enkelte af dem selv under de daarligste Konjunkturer formaar at skrabe store Formuer sammen.

Bogen oplives i høj Grad ved Smaatræk fra Dagliglivet hentet fra Tingbøger og Raadstueprotokoller. Adskillige af de anførte Eksempler er rene Perler, som kaster særdeles oplysende Glimt

over Datidens Menneskers impulsive Handlemaade, saavel som deres Maade at tænke og udtrykke sig paa. »Mener I, at Bønder er Gæs, for de er Graa,« siger en Bonde omved 1650, da hans Opførsel i Byen bebrejdes ham. Og man føler oprigtig Medlidenhed med den Bonde, der fik stjaalet, hvad han havde købt hjem paa Holbæk Marked 1643. Det var et Par Sko, et Stykke Klæde til Konens Snørliv, en Kam, et Par Handsker og for 4 Skilling Hvedebrød. Disse smaa menneskelige Træk er af den største Værdi, hvis man vil have Forstaaelse af det Liv, der blev levet mellem de gamle Huse. Forfatteren lover, at han senere vil udnytte det kulturhistoriske Stof, der ikke har fundet Plads i Bogen. De Eksempler, han anfører, smager unægtelig ogsaa efter mere. Forhaabentlig kommer det frem inden alt for længe.

Blandt det meget, man er A. Thomsen taknemmelig for, er, at han fører Skildringen saa langt op som til 1936. Den nyeste Tid med dens stærke Udvikling paa snart sagt alle Omraader er ingenlunde den letteste at behandle. Det er vanskeligt at vælge mellem Begivenhedernes Mængde, og Overblik over deres Rækkevidde kan man selvsagt ikke have. Men Vanskelighederne bør ikke skræmme fra Forsøget, og *Holbæk i vort Aarhundrede* har allerede sin Værdi nu, og den vil have det i Fremtiden som Kildeskrift til vor Tids Historie.

Et Tillæg med Sag- og Personregister samt Embedsmandslisters letter Orienteringen i den store Bog, og de fyldige Kildehenvisninger er af stor Værdi.

Selv en saa stor Bog som denne kan ikke indeholde alt, enkelte Ting kunde uden Skade være udeladt, ligesom Smaafejl aldrig helt kan undgaas; nogle Problemer kunde have fortjent en mere indgaaende Behandling, f. Eks. Holbæks Kamp mod Hovedstadens Handelsvælde. Der er dog god Grund til at ønske Holbæk til Lykke med den Historie, den har faaet skrevet, faa Byer har den bedre.

P. Riismøller har i sine Forstudier til *Aalborg, Historie og Hverdag* ikke gennemgaaet saa meget Arkivstof, som A. Thomsen til sin Bog. Det var for saavidt heller ikke nødvendigt, da der findes en Række Specialværker over forskellige Sider af Aalborgs Historie, bl. a. C. Klitgaards: »Aalborg Købmænd gennem 500 Aar«, B. Kornerup og V. Lorenzen: »Aalborg Stiftshospitals Historie« og K. Galster: »Aalborg Katedralskoles Historie«. Alligevel rummer den store Købstads Arkiver sikkert endnu Skatte, det kunde være af Værdi at faa draget frem.

Det væsentligste nye Stof, Bogen bringer, er bygget paa de rige arkæologiske Fund fra Aalborgs Middelalder, som Aalborg Mu-

seum i de senere Aar har fremdraget, og hvis Fylde de mange Illustrationer giver en Forestilling om.

Bogens Værdi ligger imidlertid mindre i det Stof, den bringer, end i den Maade, paa hvilken den bringer det. Her vil den i mange Maader kunne tjene som Forbillede for kommende Købstadshistorier.

Ved Læsning af lokalhistoriske Værker faar man ofte det Indtryk, at Stedet er et Verona, udenfor hvilket Verden ikke gives. Denne Misforstaaelse er undgaaet her. Det er lykkedes Forfatteren at skildre Aalborgs Historie som det Led i Danmarks og den almindelige Kulturhistorie, den nu engang er. Samspillet mellem det lokale og det almene er fremstillet paa fortrinlig Vis. Vi ser paa den ene Side, hvorledes de politiske Begivenheder og de store Kulturstrømninger paavirker Livet i Aalborg, paa den anden hvorledes Udviklingen i Aalborg afspejler Udviklingen i den store Verden.

Dernæst er Stoffet i Bogen særdeles vel afbalanceret. Forfatteren har med velberaad Hu ladet sine eventuelle Kæpheste blive paa Stald under Udarbejdelsen. Man skaanes for at se Skildringen af Ting, der har en Forfatters specielle Interesse, brede sig over mange Sider. F. Eks. faar den berømte Aalborgstue, der maa være en Lækkerbidsken for en Museumsmand, kun nogle faa Linier, og Jens Bangs Stenhus, som ligeledes rummer store Muligheder for Petitesseri, faar netop de Ord, der kræves for at placere det i Udviklingen. Man har under Læsningen hele Tiden paa Fornemmelsen, at intet væsentligt er udeladt, og intet overflødig medtaget.

Et tredie stort Plus er Skildringen af den nyeste Tids Historie. Overfor denne giver mange Købstadshistorikere blankt op, andre lader det blive ved en Opremsning af Navne og Aarstal for Fabrikkers og Forretningers Grundlæggelse. Her er Stilen holdt til det sidste. I en Række skarpe Rids skildres den rige Udvikling, Aalborg har gennemløbet de sidste Menneskealdr. Kapitlerne *Demokratiet og Maskinen* og *Stor Aalborg* hører ikke til Bogens mindst interessante.

Aalborg har som Købstad aldrig hørt til de stille i Landet. Altid har der staaet Gny om den. Dens Udvikling har været bevæget, det lunefulde Limfjordsfiskeri har bragt Overflod og Skuffelser skiftevis. Byen har altid vidst, hvad den vilde: hævde sit økonomiske Herredømme i Nordjylland, og den har aldrig smaaligt vraget Midlerne, naar det gjaldt Maalet. Gennem dens Historie klinger Toner af Kraft og Ubændighed. Disse Toner har Forfatteren faaet til at klinge igen i sin djærve Stil, og han har

forstaaet at give sin Bog den Lokalkolorit, altfor mange lokalhistoriske Arbejder savner.

Bogen kunde være lagt større an; nogle Aars Arkivstudier kunde uden Tvivl have tilført den meget værdifuldt nyt Stof, men inden for sine Rammer er den fortræffelig. Den findes ikke i Boghandelen, det er Skade og bør snarest rettes, da den bør læses af alle, som interesserer sig for Købstadshistorie.

C. Lindberg Nielsen har i *Varde Bys Historie* foretrukket en saglig Deling af Stoffet. Denne Metode, der ofte benyttes i Værker med flere Forfattere, har sine Fordele. De lange Linier i Udviklingen kan træde klarere frem, f. Eks. i Skildring af Bystyret og Næringslivet. I det foreliggende Tilfælde er Opdelingen dog næsten drevet for vidt, som naar Raad, Borgmestre, Byfoged, Lensmand, Byskriver, Vægter, Kæmnere, eligerede Borgere og Borgervæbning hver især faar et lille Kapitel, der begynder saa langt tilbage, vedkommende Embedsmand kan spores i Varde, og føres op, saa langt de har haft nogen Betydning. Man faar ganske vist mange og nyttige Oplysninger om Bystyrets enkelte Led, men et samlet Billede af det er det vanskeligt at danne sig. Hvad der gælder for Bystyret i Særdeleshed, gælder for Bogen i Almindelighed. Helhedsbilledet opløses i de mange Enkelt-skildringer af Byjorderne, Møllerne, Ladegaarden, Kirkerne, Raadhuset, Skolevæsenet, Hospitalet o. m. m., hvor gode og oplysende de end hver for sig kan være. Den har i for høj Grad faaet et haandbogsmæssigt Præg; den er let at orientere sig i, og man kan nemt faa at vide, f. Eks. hvor mange Arme St. Jacobi Kirkes Lysekroner har, hvis man ønsker det. Men Varde selv og dens Udvikling fortøner mellem de mange Enkeltheder. En Købstadshistorie skal selvfølgelig ikke være alt for strengt kronologisk opbygget, Aarbogen er jo et forladt Stadium, alligevel er Kronologien god til at holde sammen paa Tingene i mange Tilfælde. Det kan heller ikke undgaas, at det virker trættende paa Læseren, naar han Gang paa Gang skal springe tilbage til Middelalderen, efter at han først er kommet op til Nutiden. Alt ialt vilde Bogen sikkert have vundet i Læselighed, hvis det store og i mange Henseender interessante Stof var fremstillet i kronologisk fremfor i saglig Orden.

Silkeborg har som Købstad ingen lang og glørværdig Historie, først 1900 fik den Købstadrettigheder. Alligevel har det ikke været nogen uinteressant Opgave, der har ligget for *Otto Bisgaard*, da han skulde skrive *Silkeborg Handelsplads' Historie, 1860—1900*.

Der er skrevet og spekuleret i en Uendelighed over de gamle Købstæders Opstaaen, fordi det sparsomme Kildemateriale tillader allehaande Gisninger. Et indgaaende Studium over, hvorledes Købstæder er opstaaet i den nyere Tid, vilde maaske kunne kaste Lys over mange Problemer, da den Proces, der betinger en Købstads Opstaaen, til alle Tider maa have væsentlige Træk fælles.

Bisgaards Bog er imidlertid ikke lagt an paa at give en erhvervs-økonomisk-sociologisk Analyse af Silkeborgs tidligste Udvikling. Den tilstræber især at give et Billede af de Mænd, der prægede Byen i dens første Dage: Fabrikant Michael Drewsen, Birke-dommer Dreschel, Distriktslæge Fibiger, J. Chr. Hostrup og senere Theodora Lang og P. J. M. Winther, som begge oprettede Seminarier i Byen. Gennem Skildringen af disse faar man et levende Billede af det lille Samfunds Begyndervanskeligheder. Navnlig giver Uddragene af C. Fibigers: Medicinsk Topographie af Silkeborg og dens Omegn, fra 1863 et glimrende Billede af den unge Bys økonomiske, sociale og sanitære Forhold. Det tog sin Tid, inden disse gled i Lave, som Regel maatte altfor aabenbare Mangler parres med Enkeltmands kraftige Initiativ, før det lykkedes.

Desuden indeholder Bogen nogle fornøjelige, men en Smule langtrukne Skildringer af Frederik VII's og Studentersangernes Besøg i Byen, nogle Breve fra Silkeborg af H. C. Andersen og J. J. A. Worsaae og endelig nogen Silkeborgpoesi af J. Chr. Hostrup og andre.

Chr. Behrend har i *Fra det gamle Middelfart II* udelukkende beskæftiget sig med Kirkens Historie og Beskrivelse. Til Gengæld har den faaet en meget grundig Behandling. Næppe nogen Detaille af Betydning er udeladt, selv saa forholdsvis uvæsentlige Dele af Inventaret som Tavlerne til Salmenumrene og Ligbaarerne har faaet særlige Kapitler. Folk med Interesse for Kirkearkitektur og Kirkeinventar vil kunne hente mange Oplysninger fra det foreliggende Arbejde, og for lokalt interesserede vil det sikkert være af Værdi at faa fyldige Oplysninger om de Ting, de har for Øje i Kirken, ligesom en Række Lister over Præster, Degne, Kirkeværger og Begravelser i Kirken vil kunne være af personalhistorisk Værdi. Nu og da bliver Beskrivelserne lidt omstændelige, og det maa siges at være overflødig at citere Salmer i hele deres Længde, naar de ikke har anden Tilknytning til Middelfart Kirke, end at de er sunget ved en Kirkegaardsindvielse.

Brønderslev er Danmarks yngste Købstad, *Klitgaard* ofrer derfor ikke megen Plads paa dens Købstadtilværelse. Ogsaa Udvik-

lingen fra Landsby over Stationsby til Købstad er skildret meget summarisk. Det meste af Bogen er helliget Vester Brønderslev Sogns og dets Gaardes Historie.

Vi faar en med talrige Dokumentuddrag bekræftet Skildring af Sognets Grænser og Stridighederne, de gennem Tiderne har forarsaget. Om Landbrugets Forhold gives Besked i Sognets interessante Grandebrev fra 1682, der er gengivet i sin Helhed. Kirkens og Skolevæsenets Historie faar en grundig Behandling, bl. a. stifter man Bekendtskab med adskillige ejendommelige Degneskikkelser. Blandt Sognets Gaarde er den meste Opmærksomhed skænket Hovedgaardene Nibstrup og Kornumgaard. Ind mellem Skildringerne af Ejerne og deres Bedrifter, der for største Delen bestod af Stridigheder og Processer med Naboerne, meddeles en Række kulturhistoriske Træk af Interesse, saaledes om en livsled Tjenestekarls Forskrivning til Fanden. Bøndergaardenes Historie skildres en efter en. Flere af dem er det lykkedes Klitgaard at spore helt tilbage til Middelalderen.

Man kunde ønske, der var ofret lidt mere Omhu paa Bogens Form. Beretningerne fremtræder undertiden paa en mosaikagtig og skematisk Maade. Forsøg paa at afrunde og sammenføje Bogens forskellige Afsnit vilde sikkert have været til Gavn for dens Helhedspræg, ligesom enkelte Kommentarer til Begivenhederne kunde have været paa sin Plads. Men Bogen har sin Værdi ved det betydelige landbo- og personalhistoriske Materiale, der er fremlagt i den.

Gunnar Olsen.

Fællesnordiske Gaardundersøgelser i Island.

Forntida gárdar i Island, redigeret af *Márten Stenberger*. Munksgaard 1943.

I 1932 undfangede Dr. Poul Nørlund og Sveriges fornemste Hus-tomtkender, Dr. Márten Stenberger under et Besøg i Island den Plan at give Udgravningerne af Nordboruiner i Grønland et dybere Perspektiv gennem en Undersøgelse af Moderlandets Tomter. Af denne Plan opstod paa Initiativ af Islands Rigsantikvar, Professor Matthias Thordarson, en større Plan om et fællesnordisk Besøg i Island, hvor Arkæologer fra alle de nordiske Lande skulde udgrave hver sine Gaardtomter ud fra de Erfaringer og med den særlige Teknik, de bragte med fra deres Hjemland. Undersøgelserne fastsattes til 1939, og Deltagerne vendte først hjem efter